

1996. – 384 с.

7 Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням / [Кол.авторів] ; За ред. П.Т. Д.І. Мазоренка, Г.С. Мазнева. – Харків: ХНТУСГ, 2006. – 725 с.

8. Пастухов В.І. Якість механізованих технологічних операцій і біопотенціал польових культур: Наукові рекомендації для працівників механізованого рослинництва: [підручник] / В.І. Пастухов. – Харків: Ранок, 2002. – 124 с.

9. Сільське господарство України. Статистичний збірник за 2009 рік. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – 376 с.

Целью данной публикации является формализация механизма формирования и использования резервов по-вышения экономической эффективности производства продукции растениеводства.

The purpose of this publication is the formalization of the mechanism of formation and use of reserves enhancement of economic efficiency of crop production.

Дата надходження до редакції: 07.05.2013

Рецензент: д.е.н., доцент Красноручський О. О.

УДК 631.14.001.76:[631.15:65.011.44]

УДОСКОНАЛЕННЯ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

О. М. Савельєва, здобувач, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

Основним завданням дослідження є розробка базових підходів щодо обґрунтування галузевої структури господарств різних напрямків спеціалізації при обмеженій кількості товарних галузей на основі урахування результатів попередньо проведеного аналізу.

Постановка проблеми. Кризові явища в сільському господарстві України стали досить рельєфно проявлятися в умовах планово-централізованої економіки, коли розпочався злам організаційно-економічного механізму управління централізованою економікою і були зроблені перші спроби впровадження ринкових відносин. Об'єктивні причини криються в неспроможності влади на той час вжити необхідних заходів задля попередження цього явища. Руйнівна економічна політика, незбалансованість комплексу суспільних чинників(соціальних, політичних, психологічних), відсутність пріоритетів сфер виробництва призвели до майже повного знищення тваринництва України, на довгі роки зупинили розвиток рослинницьких галузей [1].

Стан розвитку продуктивних сил сільського господарства значною мірою визначається збалансованістю двох комплексних галузей – рослинництва і тваринництва. Разом з тим, аналітична оцінка процесів, які відбуваються в агропромисловому комплексі України протягом останніх 20 років, дає підстави для розробки висновку про те, що сучасна структура виробництва в сільськогосподарських підприємствах деформована і не відповідає будь – яким нормативам раціонального використання ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання.

З 1990 року в структурі валової продукції сільського господарства спостерігалось поступове підвищення питомої ваги продукції рослинництва, а отже й скорочення частки продукції

тваринного походження. Нині більшість сільськогосподарських підприємств в Україні розвиваються як багатогалузеві і переважно спеціалізуються на виробництві зерна та соняшника. Таке формування галузевої структури обумовлює скорочення обсягів виробництва валової продукції, низьку його товарність та ефективність. Разом з тим, світовий досвід переконливо свідчить про високу ефективність спеціалізації. Так, в США близько 93% фермерських господарств є вузько-спеціалізованими, тобто одержують вагому частку товарної продукції від однієї галузі. Спеціалізовані господарства переважають і в країнах ЄС. Отже, сільськогосподарські підприємства України також мають формувати свою галузеву структуру з урахуванням доцільності обмеження кількості товарних галузей та з оптимальними міжгалузевими співвідношеннями [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В публікаціях В. Я. Амбросова, В. В. Гончаренка, В. В. Горбоноса, В. В. Зіновчука, М. Ф. Соловйова, Г. В. Черевка, В. Й. Шияна, О. В. Шкільова та інших економістів-аграрників відзначається позитивна роль великотоварного виробництва в аграрному секторі економіки України [2, 3]. Разом з тим, в умовах реформування аграрного сектора з'явилися публікації, в яких мають місце спроби поставити під сумнів переваги такого виробництва. Зокрема, професор Гайдуцький П. І. стверджує, що постулат про переваги великих колективних господарств над сімейними не

підтверджується у жодній країні світу[4]. Проте більшість вчених – економістів вважає, що майбутнє сільського господарства України не за дрібнотоварними агроструктурами, а за середніми та великими за розміром сільськогосподарськими підприємствами. Зокрема, академік В. Семчик у кооперації вбачає шлях до відродження села. Свої висновки він підтверджує посиланням на закордонний досвід, і стверджує, що виробничі сільськогосподарські кооперативи успішно працюють в Ізраїлі, Франції, Іспанії, Угорщині, Росії, Китаї та інших країнах світу [6].

Формулювання цілей статті. Недостатньо вирішеною залишається проблема оптимізації галузевої структури сільськогосподарських підприємств, удосконаленню якої і приділятиметься увага у даній статті.

Виходячи з вище викладеного, основним завданням дослідження є розробка базових підходів щодо обґрунтування галузевої структури господарств різних напрямків спеціалізації при обмеженій кількості товарних галузей на основі урахування результатів попередньо проведеного аналізу.

Виклад основного матеріалу досліджень. В умовах орієнтації на ринкові відносини сформувалися диспропорції у співвідношеннях між попитом та пропозицією, особливо на продукти тваринного походження, що значною мірою пов'язано з стрімким зростанням цін за рахунок впливу інфляційного фактора, недоліками організаційно – управлінського характеру, докорінними відмінностями у співвідношенні між поголів'ям худоби та свиней у сільськогосподарських підприємствах та особистих господарствах населення. Виробництво продукції тваринного походження в Україні перейшло на дрібнотоварну основу, а отже стало високозатратним.

Існуючий підхід до ведення галузі перешкоджає належному здійсненню селекційно – племінної роботи, покращенню умов утримання тварин, забезпеченню суб'єктів господарювання органічними добривами.

Значної шкоди ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва завдало надто централізоване втручання в діяльність підприємств ще у 80 – 90 роки, недосконалість організації та оплати праці, впровадження у виробництво не достатньо апробованих на практиці рекомендацій вчених – аграрників стосовно галузевої структури, обсягів концентрації і централізації. Нині значна кількість вчених є прихильниками відновлення достатньо великих за розмірами спеціалізованих господарств. У той же час, інші науковці не погоджуються з такими підходами.

Основним напрямом забезпечення повного використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств виступає його рівномірне працевантаження впродовж року. Якщо в липні-серпні трудова активність працівників знаходиться практично на оптимальному рівні, то в зимовий період вона становить лише 60-70% потенційно можливої величини фонду робочого часу. Звичайно, що через особливості сільськогосподарського виробництва, досягти рівномірного використання трудового потенціалу, як, наприклад, у промисловості, тут практично неможливо. Проте завдяки удосконаленню галузевої структури аграрних підприємств можна значно пом'якшити вплив сезонного фактора на повноту завантаження аграрних працівників. Наявність залежності між рівнем сезонності праці та галузевою структурою підтверджується результатами дослідження.

Таблиця 1

Вплив галузевої структури на сезонність затрат праці в СВК «Дружба» Валківського району Харківської області

Рік	Середньорічний коефіцієнт сезонності затрат праці	Питома вага у складі грошової виручки, %						
		рослинництво, всього	у тому числі				тваринництво всього	продукція промислової переробки
			зернові і зернобобові	соняшник	кукурудза на зерно	соя		
2004	0,093	81,5	40,1	20,5	19,6	1,3	8,2	2,0
2005	0,085	78,9	37,1	19,6	20,4	1,8	10,5	2,1
2006	0,090	79,7	38,7	20,5	19,0	1,5	19,8	2,3
2007	0,063	62,1	21,0	20,0	21,0	0,1	22,2	2,5
2008	0,135	71,9	41,2	23,9	4,6	2,2	18,6	2,2
2009	0,059	78,7	53,3	21,6	2,4	1,4	14,9	2,1
2010	0,123	73,5	53,1	9,9	9,4	1,1	18,6	2,0
2011	0,078	70,2	43,7	7,9	8,0	0,6	20,9	0,1

Аналіз даних таблиці свідчить про те, що найнижчий рівень сезонності праці спостерігається в сільськогосподарському підприємстві з раціональними співвідношенням в господарстві питомої ваги галузей у складі товарної продукції. По мірі зниження частки галузі тваринництва та збільшення питомої ваги соняшнику відбувається зростання сезонності затрат праці. Для виявлен-

ня впливу параметрів галузевої структури сільськогосподарського підприємства на рівень сезонності праці проведено кореляційно-регресійний аналіз на основі даних за чотири роки СВК «Дружба» Харківської області.

Виходячи з даних таблиці ми бачимо коливання середньорічного коефіцієнта сезонності від 0,093 в 2004 р. до 0,078 в 2011р. Чим ближче се-

редньорічний коефіцієнт сезонності до нуля, тим успішніше долається сезонність праці в господарстві. Порівняння середньорічних коефіцієнтів сезонності у динаміці за 2004-2011рр. дало змогу побачити, що в СВК «Дружба» він не на багато але зменшився. Це відбулося за рахунок збільшення поголів'я великої рогатої худоби, як трудомісної галузі в господарстві, бо використання робочої сили у період польових робіт, та підвищення зайнятості працівників сільськогосподарського виробництва у зимовий період не можуть повністю компенсувати постійну зайнятість у тваринництві.

Для оцінки рівня сезонності використання трудового потенціалу застосовано показник середньорічного коефіцієнта сезонності, який визначали за формулою:

$$\hat{E} = \frac{D}{\bar{\delta}}, \text{ де}$$

K - середньорічний коефіцієнт сезонності;

P - середнє лінійне відхилення щомісячних затрат праці від середньомісячних

$$D = \frac{\sum |\delta - \bar{\delta}|}{i},$$

$\bar{\delta}$ - середньомісячні затрати праці;

i - кількість місяців.

В результаті обробки вихідних даних на ПЕОМ за допомогою пакету аналізу табличного процесора MS Excel (додаток А), отримано наступне рівняння регресії:

$$Y = 0,979 - 0,0092x_1 - 0,0144x_2 - 0,0141x_3 - 0,0139x_4 + 0,0753x_5$$

Y - середньорічний коефіцієнт сезонності затрат праці; $x_1 - x_5$ - відповідно питома вага у структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств: зернових і зернобобових, соняшнику, кукурудзи на зерно, продукції тваринництва та промислової переробки.

Коефіцієнт множинної кореляції становить $R = 0,522$, що вказує на наявність зв'язку середньої щільності між результативною та факторними ознаками, а значення коефіцієнту детермінації $R^2 = 0,279$ свідчить, що варіація результативної ознаки на 27,9% обумовлена включеними до моделі факторами.

Отримані параметри рівняння регресії дозволяють визначити кількісний вплив галузевої структури на рівномірність використання робочої сили в аграрному підприємстві регіону.

Найбільший вплив на зниження показника сезонності і забезпечення рівномірної зайнятості досягається за рахунок розвитку галузей тваринництва, вирощування цукрового буряку та кукурудзи на зерно. Зростання на 1% питомої ваги даної галузі у структурі товарної продукції забезпечує зниження коефіцієнта сезонності на 0,0139. це пов'язується з тим, що зимове утримання худоби вимагає більших затрат праці, ніж літнє,

та потребує більше робочої сили, лишок якої утворюється взимку в рослинництві. При цьому слід враховувати, що відродження тваринництва та нарощування обсягів виробництва тваринницької продукції, є не лише одним з головних шляхів забезпечення продуктивного використання трудового потенціалу в аграрних підприємствах, але й належить до стратегічних пріоритетів з точки зору формування продовольчих ресурсів держави. Сучасний рівень споживання тваринницької продукції в Україні знизився до критично небезпечної межі (за критеріями Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization of the FAO) критично небезпечним рівнем продовольчої безпеки вважається такий, за якого споживання продовольства населенням складає 50% від наукового обґрунтованих норм), в 2007р. споживання м'яса було на рівні 41,3% раціональної норми, молока - 65,6% [32].

Удосконалення виробничої структури галузі рослинництва набуває важливого значення для забезпечення рівномірного використання трудового потенціалу в аграрному секторі, оскільки використання набору сільськогосподарських культур, що мають не співпадаючі періоди пікових потреб у робочій силі, згладжує сезонність. В даному аспекті сільськогосподарським товаровиробникам вважається за доцільне в першу чергу зосередити увагу на вирощуванні цукрових буряків, овочів, картоплі та кукурудзи на зерно, оскільки у існуючій технології їх вирощування відмічаються не два пікові періоди потреби в робочій силі - посів і збір урожаю, а ці культури потребують дворазової прополки, а це додаткове залучення робочої сили, і більшість господарств мали досвід ефективного його виробництва.

При цьому, відновлення у галузевій структурі сільськогосподарських підприємств галузі зернових та кормових будуть супроводжуватись підвищенням економічної ефективності галузі. Завдяки ефективному функціонуванню вона здатна забезпечити не лише більш повне та рівномірне використання трудового потенціалу, але й суттєвий економічний ефект для сільськогосподарського підприємства.

З урахуванням того, що частина потреб тварин у кормах задовільнятиметься за рахунок природних пасовищ, загальна площа ріллі фермерського господарства, яке спеціалізується на виробництві свинини, повинна становити близько 100 га. Проте фермерські господарства з таким розміром площі ріллі не матимуть можливості щодозабезпечення ритмічного постачання м'яса на ринок упродовж року. Цю проблему можуть вирішити лише середні та великі за розміром концентрації виробництва сільськогосподарського підприємства[4].

Висновки. Таким чином, удосконалення підходів щодо формування галузевої структури гос-

подарств з оптимальним співвідношенням рослинницьких та тваринницьких галузей сприятиме підвищенню ефективності виробництва. В даному відношенні, важливого значення набуває удосконалення галузевої структури сільськогосподарських підприємств шляхом розвитку та підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва, буряківництва та продукції промислової переробки. Зниження рівня сезонності затрат праці забезпечує не лише рівномірне, але й більш повне використання трудового потен-

ціалу, сприяє підвищенню річної продуктивності праці, збільшенню обсягів виробництва валової продукції в сільськогосподарських підприємствах та зростанню матеріального добробуту працівників. Пріоритетне право на існування повинна мати така організаційно – правова форма господарювання, яка забезпечуватиме високий рівень продуктивності праці та розширене відтворення земельних і матеріально-технічних ресурсів.

Список використаної літератури:

1. Статівка Н.В. Основні тенденції змін галузевої структури та рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств Харківської області / Н.В. Статівка // Вісник ХНАУ. – 2008. – №3. – С.192-202.
2. Амбросов В. Я. Регіональні особливості аграрної реформи // Економіка України, 1995, №4. – С. 59 – 66.
3. Амбросов В., Маренич Т. Механізм ефективного функціонування агроформувань // Економіка України, 2006, №6. – С. 60 – 66.
4. Гайдуцький П. І. Економічні реалії та індустріальні міражі // Урядовий кур'єр, 1999. – 28.12.
5. Гнатюк С. Спеціалізація – шлях відродження галузі / С. Гнатюк // Урядовий кур'єр. – 2005. – 25 лют.
6. Семчик В. И. Кооперация – путь возрождения села // Голос України, 2003. – 15.04.
7. Шкільов О. В. Ефективність використання орендованих земель і збереження їх родючості // Економіка АПК, 2010, №6. – С. 7 – 11.

Основной задачей исследования является разработка базовых подходов по обоснованию отраслевой структуры хозяйств различных направлений специализации при ограниченном количестве товарных отраслей на основе учета результатов предварительно проведенного анализа.

The main objective of the study is to develop the basic approaches to the study of the sectoral structure of farms of different areas of specialization in a limited number of commodity sectors taking into account of the results of preliminary analysis.

Дата надходження до редакції: 10.05.2013
Рецензент: д.с.-г.н., професор Пузік В.К.

УДК 631.16:658.152

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРА СУМЩИНИ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ

І. М. Мазій, ст. викл., Сумський національний аграрний університет

В статті досліджено сучасний стан забезпеченості аграрних підприємств Сумської області основними засобами. Розглянуто основні показники забезпеченості, а саме фондоозброєність та фондозабезпеченість, приділено увагу питанню оновлення основних засобів.

Постановка проблеми. Основні засоби для сільського господарства є одним зі складових елементів виробничого потенціалу народного господарства. Від рівня забезпеченості ними, їх якісного стану, ефективності використання, на пряму залежать результати процесу аграрного виробництва, а саме обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, рівень її конкурентоспроможності, зростання продуктивності праці, рівень дохідності та рентабельності аграрних підприємств тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальне питання забезпеченості аграрного сектора основними засобами завжди є в полі зору багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-

економістів. Такі українські вчені, як В.Г. Андрійчук, Л.О. Мармуль, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук присвятили багато наукових праць даному питанню.

Як свідчить теоретичне дослідження наукових праць, деякі моменти стосовно теоретичного та методологічного підходу забезпеченості аграрних підприємств основними виробничими засобами є недостатньо вивченими. Вчені не мають спільної думки в таких питаннях, як оцінка рівня забезпеченості аграрного виробництва основними засобами з урахуванням показників фондозабезпеченості та фондоозброєності праці.

Постановка завдання. Основною метою даної наукової праці є дослідити сучасний стан